

Filmtörténész a takaró alatt

Féjja Sándor új könyvéről

HOLNAP FÉJJA SÁNDOR NYOLCÉVES LESZEK

Az egész estés filmanimációról

Szívesen írnám, hogy hézagpótló művet köszöntök, de nem tehetem, mert az animáció ügyében a feladat nem is hézag kitöltése, hanem szakadék áthidalása. A műfaj népszerűsége az egyik oldalon – a nézők ismeretei a másikon. Féjja Sándor könyve megbízható, erős hídát ver a szakadék két partja között. És hogy miért van erre szükség?

Gondoljunk csak az egész estés magyar animációs filmek hazai fogadtatásának ellentmondásaira! Nem kevés produkció meghaladta a milliós nézőszámot, egy-egy év legnézettebb filmje többször is e műfajból került ki. Más darabokat viszont közöny és értetlenség kísért, mind a közönség, mind a kritika részéről. Nyilván volt különbség a filmek között – de kettőn áll a vásár! A naiv rácsodálkozás, ösztönös tetszés vagy nemtetszés mellett nem ártana ismerni is azt a műfajt, amelyről véleményt nyilvánítunk. Márpedig a forgalmazás rosszváltából az egész estés animáció külföldi terméséből legfeljebb mutatóban jelent meg néhány az itthoni mozivászonon vagy képernyőn. Számos meghatározó alkotót és alkotást, iskolát és tendenciát még hírből sem ismerünk. Nincs mihez viszonyítani, nem tudjuk, merre tart a műfaj Walt Disney óta.

Féjja Sándor megpróbál tenni valamit a magyar néző filmanimációképének korszerűsítése vagy éppen kialakítása érdekében: megkísérli áttekinteni az immár közel évszázados művészeti ág fejlődését. Ennek során többször említi a címben idézett ágyneműt, hiszen az szabja meg, hogy meddig nyújtózhat. „Néha kellő méretű, máskor összekuporodni sem igen tu-

dunk alatta (...) előfordul az is, egyelőre, hogy nem találjuk meg a takarót.”

Mindezen nehézségek ellenére a szerző teljesítménye példaértékű. A rendelkezésére álló alig kétszáz lapon biztos arányérzékkel vázolja az egész estés filmanimáció legfontosabb tudnivalóit. Összefoglalója elsősorban történeti jellegű, de kiter az alapvető elméleti kérdésekre, film és közönség viszonyára is. Könyve első felét a külföldnek szenteli; az olvasó ezek után már kellő alapokkal rendelkezik a második részhez, a hazai termés tárgyalásához.

Eredményes Féjja Sándor igyekezete, hogy a szűk területi határok között a tárgy tágabb összefüggéseit is bemutassa. Az egész estés animációs filmet olyan rendszerben helyezi el, amelyben megtalálja helyét a műfaj egyik forrásvidéke, a képregény éppúgy, mint az élőszereplős film. A műfajon belül kitekint az egyedi rövidfilmekre és a sorozatokra. Az egyes nemzetekekről szólva röviden még azokra az országokra is kiterjed a figyelme, amelyekben nem készült animációs nagyszínmű... Könyve ennyivel is többet nyújt, mint amit alcíme ígér. Ami pedig a témát illeti: a szerző meggyőző magabiztossággal fogalmazza meg, ami igazán fontos a rendező személyével, célkitűzéseivel, a film cselekményével, grafikai stílusával, dramaturgiájával vagy éppen közönségvisszhangjával kapcsolatban.

A nemzetközi körkép mellett rendkívül jelentős eredménynek tartom, hogy a szélesebb olvasóközönség számára először válik megragadhatóvá a magyar animációs film története. Ennek egyik eszköze a precíz periodizáció: hat korszak megkülönböztetése a kezdetektől napjainkig. Ugyancsak az eligazodást segíti a filmek tipizálása. Az egyedi rövidfilmeket öt csoportba sorolja a szerző. Az egész estéseknek első megközelítésben két típusát különbözteti meg, az újító és populáris filmeket. Az utóbbi öt alcsoportja: rajzfilmek a comics közelében; ragozásfilm – cezúrákkal; pirruszi bábfilmek; portré-animációk; a natúrfilm érintése. Több csoportban is szerepelnek a „hosszúra nyúlt” sorozatok, azaz a szériák epizódjaiból összeállított hosszú filmek. Féjja Sándor egy fejezetében foglalkozik az „egészestésítés”

problémaival, mielőtt rátérne az „igazi” nagyszínművekre. Hatot vizsgál részletesebben az újítókat, ötöt a populárisak közül. Elemzései elsősorban dramaturgiai jellegűek. Míg a külföldi filmanimáció és a magyar rövidfilmek esetében elsősorban tájékoztatnak a leírtak, a többnyire jól ismert hazai egész estésekkel kapcsolatban inkább orientálni próbálnak. Féjja Sándor meglátásaival bizonyára lesz, aki egyetért, lesz, aki nem. Mindenképpen értékelendő azonban „szemnyitogató” hatásuk: ilyen szempontok alapján is lehet gondolkodni...

Vékony kötetben sok információt közölni: óriási feladat, aminek megoldása – mint már említettem – Féjja Sándornak mintaszerűen sikerült. Bizonyára telhetetlen vagyok, de néha eszembe jutott: hátha a betűhelyek jelentős szaporítása nélkül is lehetett volna tovább fokozni az adatbőséget... A külföldi filmeknél a zárójelben említett rendező legalább keresztnévnek kezdőbetűjét megkapja – a magyar produkcióknál még azt sem. A hazai egész estés filmek nemzetközi szakmai elismerését jelzik a fesztiváldíjak. A szerző a legrangosabbakat rendre fel is sorolja. A *Fehérlófia* esetében azonban nem szól arról, hogy 1984-ben Los Angelesben bevásárolták minden idők legjobb ötven animációs filmje közé. Ha már Amerikánál tartunk: a *Peanuts*-képregény rajzfilm-változatának szereplői közül a szerző Linust és Lucy-t említi. Az olvasó talán könnyebben azonosítaná a filmet Charlie Brown vagy még inkább Snoopy neve alapján.

Igazán csak a szórászhálasogatás kedvéért teszek szót a egy-két apróbb pontatlanságot. A tūvászón-technikánál semmit sem festenek: a kép a tük árnyékának finom hálózataból rajzolódik ki. A szovjet multiplikáció fellegrára 1936-ban *Szozjuzgetm*multfilm néven alakult meg; a gyerekközönségre utaló *gyet* rövidítést később hagyták ki. Kovászai György 1963-as korszakteremtő filmjének címe helyesen: *A monológ*. Behatóbb vizsgálatot igényelne annak pontosabb meghatározása, mennyiben köszönhetjük Popeye-nek a „jeep” (dzsip) szót. Nem hagynám ki az ügyből az amerikai hadsereget, amelynek illetékesei pályázatot írtak ki egy mozgó, sokféleképpen felhasználható,

általános célú (general purpose) jármű megtervezésére. Az angol etimológiai szótárak szerint a kifejezés kezdőbetűinek kiejtett változatát írják „jeep”-nek.

Könyve végén a szerző köszönetet mond kiadójának. Valóban köszönet illet mindenkit, aki a kultúra terjesztéséhez hozzájárul – de... Nem hagyhatom említés nélkül, hogy a könyvön a kiadói szerkesztés leghalványabb nyomait sem lehet felfedezni. A betűhibák különösen károsak, ha személynevekben fordulnak elő. Szemadán Györgyről és Heresko Jánosról olvasni legalább olyan szomorú, mint Geothéról és Servantesről. A könyvből hiányoznak az idegen mellékjeles betűk, így nemcsak a román és horvát nevek és szavak hibásak, de Méliès és a Lumière testvérek említése is. Más idegen nevek és kifejezések írásmódját inkább ne is feszegetjük... Többször elmarad az idézet bezárása vagy a főszövegből a jegyzetszám; nincs különbség a kis-kötőjel, a nagy-kötőjel és a gondolatjel között – magam is restelnék tovább hivatkozni azokra az esetekre, amikor a kiadvány szövege ellentmond a magyar helyesírás szabályainak.

Visszatérve feladatomban kellemesebb részéhez: nyugodt szívvel ajánlhatom Féjja Sándor kitűnő munkáját mindazoknak, akiket érdekel nemcsak az animáció, hanem a filmkultúra egésze is. Hiszen éppen ez a könyv győzi meg olvasóját, hogy az animáció nem holmi „toldalékműfaj”, hanem a hetedik művészet után a nyolcadik: a natúrfilm nagykorúvá érett, egyenrangú testvére. (*Quality Film* 1994; a könyv árusításáról a kiadónál lehet érdeklődni: 1136 Bp., Victor Hugo u. 6-8. tel/fax: 129-4284)

Bartók István